

S.H. EX BIBLIOTH.
NATIONIS HUNGAR.
VITEBERG.

VI-14

SIGNAT. CLVCCCCXIII.

OFFICIO
MUNICIPAL
PARAFITICO
Differ. theol. Vol. 28

cinde verzeht 19. 7. 1915

2. D. B. V.

DE

OFFICIO
MINISTRI VERBI
PARACLETICO,

DISSERTATIO THEOLOGICA,

QVAM

In Academia Lipsiensi,

MODERANTE

D. ADAMO RECHENBERG,

THEOL. PROF. PRIMAR. & FACULT. TEOL.

h. t. DECANO,

I N

AUDITORIO THEOLOGICO

D. XXII. Decembr. A. Chr. MDCCCV.

PUBLICÆ Θεολογικῆς ἑστῆσαι

SUBMITTIT

M. JOHANNES DAVID ANGER,

Ziegelheimens, Osterlandus, Pastor Bøchlenfis

Substitutus.

LIPSIÆ,

Typis BRANDENBURGERIANIS.

OFFICIO
MINISTRI VERBI
PARACLETICO

DISSERTATIO THEOLOGICA
IN ACADEMIA SIBIENSIS
MODICANTE
D. ADAMO RECHENBERG

THEOL. PROF. PRIMAR. & FACULT. THEOL.
P. DECANO

AUDITORI THEOLOGICO
D. XXII. MARCH. A. 1744. M. DECK
P. DECANO

M. JOHANNES DAVID W. GER.
THEOLOGICAL OFFICER, Pastor, Borsdorf
Sachsen

Typo ERHARDI BURCHARDI

Ad

Perquam Reverendum

DN. RESPONDENTEM

hujus Dissertationis,

Epistola

PRÆSIDIS.

SI, quæ adversa hætenus fata expertus es, *mi*
*S*ANGERE, & simul constans animi Tui pro-
positum animo expendo meo; non possum
non divinam pronæam, quæ elementer mode-
rante, illa jam superasse videris, deprædicare.
Bonis & sacris imprimis literis in nostra Aca-
demia diu sedulo incubuisti, modestèqve semper Te
gestisti ac probum. Quia non ignorasti, timo-
rem Domini, veræ sapientiæ initium esse. Ideo
quod Apostolus gentium requirit, τὸ γυμνάζεν σε
αὐτὸν πρὸς ἐντέθειαν. Tibi semper curæ fuit, insu-
per habito odio & amore eorum, qui animo in-
flati Tibi alia persuadere conati sunt. Pluris
Tu æstimasti præceptum Apostoli ad Timothe-
um;

um: *Stude temet ipsum probatum sistere DEO; quam mundo & insipientibus, quos mundi spiritus regit, placere. Hinc cum maxime generosus Dominus Patronus Tuus, forte meo indicio de virtute & donis animi Tui cognovisset, Te ad munus sacrum in Ecclesia obeundum ulro evocavit. Cui vocationi eo lubentius obtemperasti, quo certius novas, Patronos Tuos Excellentissimos DEUM timere veramque pietatem colere. Quapropter Tibi cum de sacra sparta collata, tum de tantis Patronis quos DEUS sospitet ac fervet! ex animo gratulor, DEUM Patrem cœlestem in CHRISTI nomine precatus; ut Te Spiritu suo regat ac laboribus sacris gratiam adspiret, quo sive populum doceas sive afflictos consolers ex verbo DEI, fructus muneris Tui sentias uberrimos. Vale & rem feliciter gere!*

De prope abam Lipsia d. XIX. Febr.

M. DCC. V.

I. N. D. N. J. C.

De

OFFICIO MINISTRI VERBI PARACLETICO,

INDEX RERUM.

- §. 1. Consolandi Officium ministri verbi in V. T. mandatum.
2. in N. T. repetitum.
3. Quia id afflictorum & poenitentium status requirit.
4. Translationis de hoc officio partitio.
5. α) SUBIECTUM consolationis est tentatus s. afflictus.
6. Afflictio est a malo, quod varium.
7. Tentationes inde vel corporales, vel spirituales sunt.
8. Quæ rursus in humanas, diabolicas & divinas distinguuntur.
9. Inter quas spirituales graviores sunt.
10. β) SOLATRUM ipsum, aut est verbale aut reale.
11. Fontes solatii.
12. Diversitas eorum pro tentationum qualitate notanda.
13. In tentationibus corporalibus solatium ex articulo de providentia Dei petendum.
14. In his patientia commendatur.
15. In spiritualibus, ex causis salutis animæ universalibus, solatia depromenda.
16. γ) OFFICIUM PARACLETICUM requirit tum aptitudinem tum prudentiam ministro necessariam.
17. Aptitudo a Deo est.
18. Ad quam experientia ministri pertinet.
19. Ubi eruditio, & notitia œconomix salutis nostræ in verbo Dei manifestatæ, necessaria.
20. In corporalibus tentationibus, articulus de providentia Dei, recte intellectus solatii

A

- lati argumenta fidelibus suppeditat: in *spiritualibus* vero oeconomia & dispensatio gratiæ cognitu necessaria.
21. Formula concordiae *artic. XI.* eam designat in *ἁποστολικῶν*
22. *Prudentia* consolatoris tribus fere partibus constat.
23. α) Est tentationis, qua afflictus angitur, prudens exploratio.
24. β) Notitia vitæ tentati antea, item causa tentationis; an *physica*, an *moralis* sint?
25. γ) Prudens solatii idonei pro qualitate afflicti, attemperatio.
26. Solatia, quæ in *temptationibus* corporalibus convenient.
27. *Malorum* seu tentationum in his discrimen observandum: ne *δοξασια*, *ωαδεια* & *τιμωσια* confundantur.
28. Solatia non sine discrimine qualitatis miserarum personarum profundenda.
29. Cautelæ hujus declaratio.
30. Dispensatio gratiæ divinæ est *ordinata*, ac adeo non absque discrimine personarum, poenitentes, an impoenitentes sint, applicanda.
31. *Spiritualium* tentationum origo, *in doles* & *medela*.
32. *Origo* earum a *carne*, *mundo*, *diabolo*.
33. *In doles* tentationum a tentatis magis sentiri, quam defini potest.
34. *Medela* ex *myrothecio* verbi divini petenda est.
35. Id autem præcipue est *Evangelicum*.
36. Gravissima tentatio christiani, *spiritualis* est de *gratia Dei*, & *salutis animæ certitudine*.
37. Heic quoad *priorem* tentationem mitigandam, H. Wellerus vivi solatii fontes indicat.
38. Quoad *alteram* (de certitudine salutis æternæ) ille item solatia suppeditat.
39. Quæ dictis & exemplis confirmantur.
40. Certitudo salutis in *hypotheticam* & *absolutam* distinguitur & declaratur.
41. Tentatio ex doctrina divina de termino gratiæ penitus excœcatis & induratis, a Deo *judicialiter*, ob prævilam incorrigibilem malitiam, ante mortem corporalem fixo, proponitur.
42. An *illa* forte ob casum tentationis, reticenda aut neganda sit?
43. Respondetur ex S. Scriptura per *duas instantias* liquidas & notas, negando.
44. Quæ instantiæ dilucidantur.
45. Quid prudenti in tali tentationis casu consolatori, ex *san-*
nio

- niortum Theologorum con-
- filio agendum sit, ostenditur.
- 46. Deinde ad objectionem ex
- S. 42. allatam directè respon-
- detur, & scrupulus ostensa so-
- lida ratione tollitur.
- 47. Ubi discrimen inter *indura-*
- tionem*, quæ pervicacissimi *ho-*
- minis peccatum* est; & illam, quæ
- justissima Dei poena* est, ex For-
- mula Concordiæ declaratur.
- 48. Non mors corporalis, sed
- antecedens pervicax malitio-

- si peccatoris propositum per-
- severandi in peccatis regnan-
- tibus, causa meritoria amis-
- sionis gratiæ est.
- 49. In *theſi* ergo deserto Dei to-
- talis non neganda; sed ad *hy-*
- potheſin* & applicationem non
- temere procedendum est.
- 50. Comprobatur ex B. Luthe-
- ro & aliis.
- 51. Scrupulus, hic objectus di-
- luitur.
- 52. Epilogus votiivus.

Um plures S. Ministerii partes sint, tum illa non postrema est, afflictos atque tentatos Christianos e divino verbo prudenter erigere; ne spes eorum, quæ sapius infirma est, collabascet. Requirit enim Deus a ministris Ecclesiæ, ut somnolentos peccatores non tantum excitent, & peccata, quibus immerſi sunt, illis ante oculos sistant, *Es. LVIII, 1. Exclama gutture, ne cohibeto: tanquam buccina extolle vocem tuam & indica populo meo defectionem ipsorum, & domui Jacobi peccata ipsorum.* Sed iisdem etiam mandavit, ut miseris solatio egentibus, id largiter instillent *Esa. XL, 1. Consolamini, consolamini populum meum, dixit DEUS vester, loquimini ad cor Jerusalem.* Propheta sane, qui divino jussu gravissimas sæpe poenas populo denunciaverunt; subinde tamen, habito respectu poenitentium, comminationibus istis solatia admiscuerunt suavissima. Id quod ex fidelissimi servi Dei Moſis gravissima concione ad populum Dei

Deuteron. *XXVIII.* intelligi datur. Hinc Dominus Jeremia dixit, *cap. XVIII. v. 7. 8.* Quo momento eloquar contra gentem & contra regnum, me condurum & demoliturum & perditurum esse: Si convertatur gens illa a malo suo, contra quam locutus fuero, penitebit me quoque ejus mali, quod cogitabam facere ei. Et *Jes. XXX. v. 8 17.* non tantum legem intonat, sed statim *v. 18, 19. 20.* in gratiam poenitentium, divinam erga illos gratiam praedicat. Quia lex & evangelium simul praedicanda sunt; sed cum distinctione & ordine a Prophetis & Apostolis demonstrato.

§. II.

Inde maxime in N. T. Evangelii praerogativis non tantum incumbit, credenda & facienda hominibus tradere; sed oportet quoque in promptu habere viva solatia fidei & spei fidelium firmandae idonea; ut quae speranda sunt praesens cognoscantur & mente reneantur. Ita enim Christus ipse discipulos suos suo exemplo alios erudire & consolari docuit, *Job. XIV, 16. seqq. c. XI, 33.* Quod Apostoli in epistolis suis itidem observarunt, *Rom. I, 11. 12.* *Expeto videre vos, ut aliquod impertiar vobis donum spirituale, ut vos stabiliamini, hoc est (συνωρακλῆθηναί) ad communem exhortationem percipiendam apud vos, per mutuam fidem vestram simul & meam.* *1. Thes. II, 11.* Sicut nostis, quomodo unumquemque vestrum, tanquam pater liberos suos, hortabamur & consolabamur, & *Cap. V. v. 14.* Rogamus autem vos, fratres, admonete inordinatos, CONSOLAMINI eos, qui pusillo animo sunt: sublevate infirmos, iram cobibete erga omnes. Hoc etiam sine, Ephesius christianis Tychicum misit Paulus, ut ipsorum corda consoletur, *Ephes. VI, 22.*

§. III.

Etenim duplex genus hominum in ecclesia reperitur; unum securum; alterum quidem pium. Deumque timens; sed

sed calamitate pressum: Illi corrigendo, opus est lege, ut ad agnitionem peccatorum adducantur & vitam emendent suam: hoc vero solatio indiget, ut spes collapsa erigatur aut infirma consolidetur. Præcipua ideo muneris ecclesiastici pars est, Legem & Evangelium habito auditorum discrimine, prudenter tractare & applicare; ne solatia securis propinentur, tentati vero legis comminationibus nimium terreantur, *Rom. XV, 4. 2. Timoth. III, 16.* id quod ad τὸ θεοσομαῖν τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, pertinet, *2. Timoth. II, 15, v. Form. conc. Decl. art. V.*

§. IV.

Hæc me causa impulit de OFFICIO *ministri verbi* PARACLETICO quædam tradere. Primum igitur de SUBJECTO seu TENTATO ET SOLATIO INDIGO, deinde de SOLATIO ERIUSQUE FONTIBUS, & denique de OFFICIO MINISTRA *hac in parte* DEBITO agemus. Quod institutum, ut Deus fortunet, atque in sanctissimi nominis sui gloriam & nostram ædificationem cedere jubeat, ipsum in Christi nomine devotè precamur.

§. V.

SUBJECTUM, seu *tentatus & afflictus* christianus solatio indigus, rectius intelligi poterit; si quid afflictiones & tentationes sint, quæ a malo, a quo nullus in hoc mundo homo fidelis immunis est, breviter declaraverim, *Ebr. XII, 6. Quem diligit Dominus, castigat: flagellat autem quemcunque filium agnoscit, Apoc. III, 19. Quoscumque amo, arguo & castigo, Proverb. III, 12. Quem diligit Jehovah corrigit: & quidem ut pater filium, cui bene vult &c. Syr. II, 1. Tob. XII, 13.*

§. VI.

Malæ autem, quæ animum hominis angere solent, varii sunt generis. *Quædam corpus præcipue afficiunt, ut morbus, fames, sitis, æstus, frigus, Rom. VIII, 35. 38. 39. Job. II, 7. Egref-*

fus igitur Satan a conspectu Jehovæ; percussit Jobum ulcere pessimo a planta pedis ejus usq. ad verticem ejus. Quadam fortunam aut sortem hominis attingunt: ut paupertas, exilium, injuria, calumnia, persecutiones & alia mala sæpe domesticæ: Job. I, 14-17. Psalm. LIV, 5, Exteri insurgunt in me, & violenti querunt vitam meam: non proponunt Deum sibi maxime. Psalm. XVIII, 5. 6. Laudatum invoco Jehovam & ab inimicis meis servabor. Circumdantibus me doloribus mortis & torrentibus hominum nequam perterrentibus me: Doloribus sepulchricircumeuntibus me, occurrentibus mihi tendiculis mortis. Quadam animum imprimis turbant atque excruciant: ut tentationes, luctus & tristitia ob mala præsentia, metus imminentium calamitatum, belli, luis pestiferae, caritatis annonæ, maximæ vero sensus peccati atque offensæ divinae, & deique mortis ac judicii extremi.

§. VII.

Tentationes hinc variæ oriuntur, quæ animum hominis tristem reddunt atque anxium. Harum aliquæ foris adveniunt; aliquæ intus a prava concupiscentia aut pravis cogitationibus proveniunt. Inde illæ vulgo in Corporales & Spirituales distingui solent; quarum illæ calamitates corporis & fortunæ vocantur, ut in §. antecedente annotavimus: hæ autem sunt angores animi, vel a carne, mundo & diabolo excitati, vel a Deo immisi. Ps. XLII, 7. LXIX, 1. 2. Cor. XI, 23. seqq. c. XII, 7. 8. 9. Harum discrimen quoad causas & circumstantias sollicite a consolatore animadverti merentur: ne quæ a carne, mundo & diabolo proveniunt, Deo tribuantur; & vicissim, quæ a Deo sunt, diabolo inputentur, solatiumque minus recte temperetur. Tentationes enim Dei in bonum & salutarem finem tendunt, quia neminem tentat ad malum: contra mundi & diaboli tentationes periculosa sunt, Jac. I, 13. Hinc Augustinus Epist. 146. scribit: quod a-

lia

lia tentatio sit *deceptionis*, quam diabolo tribuit; alia *probationis*, quam Deo tribuit, *Deut. XIII, 3.*

§. VIII.

Tentationes inde triplici modo ab aliis distingui solent. Sunt primo *humane*, quæ ex imbecillitate carnis suboriuntur; quando homo cogitationibus curisque ob penuriam bonorum temporalium, aut melioris fortunæ angitur; Secundo *diabolicæ*, cum Satanus pravas homini suggerit vel inspirat cogitationes: quibus si quis indulgeat, ad peccandum vel desperandum hominem impellit: qualis erat tentatio Saulis, Achabi, Judæ Ischariortæ & aliorum; tertio *divinæ*, cum Deus immittit calamitatem, ut fidem hominis exploret, vel potius aliis manifestam reddat: ut fuit tentatio Abrahami, *Gen. XXI, I.* Jobi & aliorum Sanctorum. De illa tentatione *Tertullianus de Orat. c. IIX.* bene loquitur: *Ceterum absit, ut Dominus tentare videatur, quasi aut ignoret fidem cujusq; aut dejicere gestiens: Diaboli est & infirmitas & malitia. Nam & Abrahamum non tentanda fidei gratia sacrificare de filio jusserat, sed probande; ut per eum faceret exemplum præcepto suo, quo mox præcepturus erat, ne pignora Deo cariora habenda.*

§. IX.

Inter omnes has *tentationes*, *spirituales* gravissima sunt; quæ ita dicuntur, quod ob carentiam bonorum spiritualium aut defectum sensus istorum, angores animi concitent. Quales in pios Deumque timentes sæpius cadunt. Exempli loco & quidem instar omnium hieropsaltes David est; quippe qui in multis Psalmis de his anxie queritur, Deum precatur, ut se iisdem liberet, *Psalm. XIX, 5. 6. XLII, 7. LXXI, 1. seq.* Has nemo recte intelligit, nisi, qui, ut veteres loquuntur, Davidica gustavit.

§. X.

Viso ita SUBIECTO TENTATO solatii indigo, de SOLATIO EIUSQUE FONTIBUS dicere ordo poscit. SOLATIUM autem est aut *verbale*, aut *reale*. Illud constat oratione, qua afflicti aut tentati animus promissione liberationis a malo, aut expectandæ salutis, in verbo Dei facta erigitur; ne eluctandi spem omnem abjiciat. *Reale* est, cum Deus tentato re ipsa gratiam impertitur & auxilium præstat atque eum a malo liberat, ut in verbo suo promisit. Ubi tamen suas auxilii horas & moras habet; ut uni citius, alteri tardius succurrat.

§. XI.

FONTES SOLATII in *tentatione* sunt providentia divina, & dilectio Dei Patris erga genus humanum ineffabilis; Christi redemptio & salus per satisfactionem Patri pro omnibus præstita & acquisita; & Spiritus S. gratiosa operatio, qua per Verbum & Sacramenta in omnibus, qui illi non malitiose repugnant, fidem accendere, cordaque nostrâ illuminare atque sanctificare vult. Tota enim SS. Trinitas in procuranda hominum salute æterna, operosa est. Itaque hæc beneficia Dei maxima quotidie homini devote expendenda sunt, ut in *tentatione* solatium suppetat. Solatium enim divinum a Patre ac Deo omnis solatii 2. *Corinth. I, 3.* Christo paracleto, 1. *Job. II, 1.* Spiritu S. paracleto, & scrutatore τῶν βωδῶν ἡμῶν 1. *Cor. II, 10.* datur.

§. XII.

Quia vero tentationes, ut jam præmonuimus, diversi generis sunt; nempe *quædam* ob calamitatem temporalem & adversam afflictamque in hac vita fortunam oriuntur; *quædam* vero ob salutem animæ ex defectu fidei, spei & dilectionis, animum nostrum sæpe cruciant, quæ spiritualia vocantur. Hinc pro diversa *tentatione* mollienda aut tollenda, diversi fontes solatii in S. licetis indagandi sunt.

§. XIII.

In tentationibus ex malis corporis aut fortunæ subortis, articulus de *providentia Dei*, qui in Symbolo Apostolico primus est, fontes solatii indicat. Si enim omnes homines Deo Creatori ac Patri optimo curæ sunt, ita; ut nihil mali ipso inficis & invito accidere nobis queat Matth. X, 29. manifestum est, illa mala, molesta licet, nobis noxia esse haut posse. quod Apostolus Ebr. XI. longa exemplorum serie producta in medium confirmat. confer D. *Balduini pract. de Cas. cons. l. III. c. 4. cas. 3.*

§. XIV.

Patientia ergo nobis a S. Paulo tantopere commendata in afflictionibus hujus seculi opus est, *Rom. V, 3. 4. c. VIII, 25. XV, 4. 2. Cor. I, 6. Ephes. IV, 2. Coloss. III, 12. 2. Thessal. III, 1. Tit. II, 2. Hebr. X, 36.* ut spe melioris vitæ, damna hujus vitæ levemus *Jacobi I, 12.* Virtus enim hæc ex vera fide atque spe nascitur, animosque fidelium in omni cruce erigere magis atque firmare valet, quam omnia argumenta ex Philosophia petita. Id quod Apostolus *Rom. V, 3. 4. c. VIII, 35. seq. Ebr. XI, 17. 19. 25. 36. 37.* nos docet. Stoici quidem ex Philosophiæ suæ sciitis, quæ apud Senecam, Epictetum & Arrianum leguntur, multa hic solatia etiam suggerunt; sed quæ cum fide christiana comparata, frigida nulliusque in magnis angoribus animi roboris sunt. Hinc *Augustinus Epist. 121. p. m. 644.* recte scribit: *Solacium verum est, quod per Prophetam Dominus promittit, dicens ex Eccl. VII, 18. 19. Dabo illis solacium verum, pacem super pacem: sine quo solatio, quæcumque sunt terrena solatia, magis in eis desolatio, quam consolatio requiritur.*

§. XV.

Ad tentationes vero spirituales superandas, remedia ex causis salutis nostræ & promissionibus gratiæ universalibus in *§. XI.* jam indicatis præcipue petenda sunt, ita; ut verbum

B

Dei

Dei, Sacramenta & preces convenienti ordine adhibeantur, quibus ignita tela Satanae extingui possunt; *Ephes. VI, 10-18.* quod infra uberius demonstrabitur.

Ad OFFICIUM igitur ipsum *ministri verbi* PARACLETICUM progredimur, in quo exponendo, *duo* praecipue *partes* ante sunt animadvertendae. *Una* ministri *inventionis* seu *aptitudinem* ad id obeundum complectitur: *altera* vero *prudentiam* tum in discernendo afflictorum & tentationum genere ac personarum statu spectat, tum in quarendis & applicandis idoneis debitisque solatiis, quae verbum Dei abunde suggerit.

Hinc quod *primam partem*, *inventionis* seu *aptitudinem* attrinet, illa ex Deo est 2. Cor. III, 3. 2. Timoth. II, 2. Jacobi I, 7. Nam etsi cognitio Dei viaeque salutis universae ordinarie ex S. Scriptura, debita industria atque studio comparatur; cum extraordinaria Prophetarum & Apostolorum *revelatio*, ad quae etiam *ascendens* pertinet, cessarint; quia tamen ut *Dannbauerus* noster definit *in Hodo. sob. Christ. p. 11.* *Theologia* *nostras*, qua praeditum esse oportet ministrum verbi, *est habitus divinus* *datus in conscientia pura ac animo devoto*, qui *hominem summe miserum esse* *et doctrina ad salutem, vitam, aeternam reducit*; adparet simul solam literalem Scripturae notitiam, quae industria humana paratur, & in quemvis etiam profanum hominem S. literas legentem cadere potest, non sufficere ministro verbi, si cum optato fructu graviter tentatos consolari instituat. Nam etsi verbum DEI etiam in consolando per se efficax sit in suo debito usu audicionis, lectionis & meditationis; Si tamen ipse minister divino fidei lumine collustratus, vere *Spiritalis* audit, rectius atque majori cum fructu verbum divinum solatii plenum penetrabit,

bit, & pro statu tentatorum diverso, divina gratia coope-
rante, applicabit ut tentatus ejus virtutem tandem sentiat.

§. XVIII.

Qua de causa saniores & prudentiores Theologi omnes
cum Luthero nostro, ministrum verbi pium & tentationibus
exercitum, profano (licet magis erudito atque humana sapi-
entia forte inflato) hac in parte officii longe preferunt. Non
tentatus enim qualla intelligit? *Ecclesiast. XXXIV, 1. Tentatio au-
tem experientiam parit, Rom. V, 3. 4.* qua instructus minister
verbi rectius tentatis consulere atque solatia attemperare
nōrit. Id quod Lutherus satis ipse tentatus, non uno
loco nos docet: *Vivendo, inquit, immo moriendo & damnando
fit Theologus, non intelligendo, legendo, aut speculando, tom.
II. Lat. Jen. in Psalm. V. f. 53.* Et iterum: *Tentatio macht einen
Mann / securitas facit spiritus fanaticos, qualis Carolstadius
& alii fuerunt, qui Deum metiuntur speculative, & includunt
cogitationibus suis. Ideo sunt haterologi & imperiti rerum spi-
ritualium, tom. VI. Witteberg. f. 558. idem in pr. sat. Tom. I.
Germ. Jenens. f. 10.* Tentatio Anfechtung ist der Prüfstein / die
lehret dich nicht allein wissen und verstehen / sondern auch erfah-
ren / wie recht / wie warhafftig / wie süsse / wie lieblich / wie
mächtig / wie tröstlich Gottes Wort sey / Weisheit über alle
Weisheit. So bald Gottes Wort auffgebet durch dich / so
wird dich der Teuffel heimsuchen / dich zum rechten Doctor
machen / und durch seine Anfechtung lernen Gottes Wort
lehren / Gottes Wort zu suchen und zu lieben. Denn ich sel-
ber habe sehr viel meinen Papisten zu dancken / daß sie mich durch
des Teuffels Toben so zu schlagen / zu drenget / zu ängstet / das
ist / einen ziemlichen guten Theologum gemacht haben / dahin
ich sonst nicht kommen wäre. Id discipulus ejus in schola cru-
cis itidem probe exercitus *D. Hieron. Wellerus de modo &
ratione concionandi p. 3. attestatur: Theologi tentati altius scri-*

pturam introspiciunt ac melius verborum pondera expendunt, Sie können besser in die Schrift sehen. quod Apostolus 2. Cor. 1, 3, 4, 5. etiam confirmat: *Benedictus Deus ac Pater Domini nostri Jesu Christi, Pater ille miserationum & Deus omnis consolationis, qui consolatur nos in omni tribulatione nostra. ut & nos consolari possimus eos, qui in omni tribulatione sunt, ea consolatione, qua nos ipsos consolatur Deus.* (Laudatus modo Wellerus de Doctore suo Luthero memorat; cum quidam ex convictoribus D. L. s. m. eum interrogarent; qui posset ipse ita concionari, consolari, ut quisq. auditorum ad se proprie suas conciones pertinere arbitraretur, non aliter ac si cujusq. afflicti tentatio sibi nota esset, & penetratia cordis ipse introspiceret? Respondit: Hoc me artificium mea tentationes docuerunt: addens: *Haut scio, an ulla sit tentatio, quam non expertus sim, excepta avaritia. Sed nolo tamen id affirmare, nec velim, ut arrogantius hoc de me dictum esse quisquam existimet.* Inde pergit Wellerus. Hac eo adjecti, ne juniores Theologi hanc falsam & perniciosam opinionem induant, se in consolando natu majoribus & peritioribus pares esse. Idem in Antidoto adversus tentat. tom. Latin. Opp. part. 3. f. 95. Ad hac rectius & efficacius consolari poterunt alios, qui in eadem schola deducti sunt. Nemo enim afflictus rectum consilium dare, nec firmam consolationem asferre poterit; nisi qui & ipse in eadem arena sudaverit, h. e. easdem letales cogitationes expertus sit: is demum novit, quibus verbis & rationibus in sanando aegrotto & sauciato animo utendum sit. Hinc iterum fol. 115. monet: *Quarat igitur primum minister ecclesie; qua tentatione crucientur, postea remedium istius tentationis adhibeat, atque incoimitetur sapientem ac peritum medicum, qui primum genus morbi diligenter observat, deinde conveniens morbo remedium parat.* Sunt enim quidam importuni consolatores, qui, ubi ad aegrotos ventum est, multa dicta scripturae coaccitant, qui-

quibus decumbentes magis obcundunt, & perturbant, quam
 confriment. Testimonia scripturæ non modo in concionibus, sed
 etiam apud egrotos scite & commode citanda sunt. Sed hoc ne-
 mo præstare potest, nisi vir doctus & certaminum spiritualium
 peritus. Danda igitur opera est civibus, ut pios, eruditos ac
 peritos ministros ecclesie comparent, eosque liberali stipendio
 ornent ac foveant. Idem de modo & ratione concionandi scri-
 bit: Doctores Ecclesiæ probe tentati, primum accuratius,,
 & diligentius, majoreque cum reverentia verbum Dei tra-
 ctant, ac scripturam interpretantur, ac melius verborum,,
 pondera expendunt, quam otiosi & securi doctores. Deinde,,
 majore felicitate & dexteritate afflictas mentes docere &,,
 confirmare possunt, meliusque ad captum auditorum sese,,
 accommodare. Postremo vigilantiores & circumspectio-,,
 res sunt in obsevandis technis & insidiis diaboli. E contra,,
 vero neophyti, primum non habent sanum judicium: se-
 cundo sunt curiosi: tertio πολυπραγμονες: quarto supersti-
 tiosi; quinto ambitiosi: sexto inconstantes: septimo præcipi-
 rantes judicia & consilia. Notanter hinc Dannhauerus in La-
 t. Catech. part. 1. p. 459. Was will ein Prediger von Ansechtung
 sagen/ wenn er dem Satan nie unter den Spieß gerathen/ kan
 er auch anders davon reden/ als ein Blinder von der Farbe/ oder
 als einer der nie keine todten Mann gesehen/ von Schlachten und
 Scharmüßeln? Quibus assertis tamen vir beatus, juniores
 Timotheos piosque Verbi præcones a consolandi munere
 non exclusos cupit. Quia tales, si, ut par est, in divinis litē-
 ris devote versati sunt, atque cupiditates seculi jam exuerunt,
 æque ac multi forsitan seniores, solatii fontes tentatis demōn-
 strare eosque erigere apti sunt. Præsertim si ex aliorum ex-
 perientia quoque rectius sapere jam didicerint.

§. XIX.

Interim veram eruditionem theologicam & imprimis

notitiam universæ œconomia salutis nostræ in verbo Dei delineatæ, in ministro verbi idoneo maxime requirimus: Nempe ut quæ scitu, creditu, factu & speratu in hac vita ad salutem æternam homini necessaria sunt, non superfunctorie didicerit. Ad quam præter articulum de *providentia divina* circa res humanas & viam salutis, & doctrinam *de cruce*; etiam legis ac evangelii doctrina tum in theoria & praxi recte tractanda pertinet, 2. *Timorb. II, 15.* Id *Lutherus in Comment. in Epist. ad Galat.* abunde docet. Ad vera enim & solida solatia a falsis & imaginariis dignoscenda & adhibenda pro diversa tentationum sorte, atque conditione malorum, usus utriusq; doctrinæ temperandus est: ne pavida conscientia comminationibus legalibus nimis terreantur, & e contrario præfractis peccatoribus promissiones evangelicæ sine prævijs poenitentia signis promiscue offerantur, *Ezech. XIII, Matth. VII, 6.*

§. XX.

Ut autem in *tentationibus corporalibus*, quæ a malis externis ut plurimum nobis accidunt, animadvertenda divinæ providentiæ documenta in verbo Dei consignata, ejusque eventus singulares observari debent; quo in simili casu, tentatis in memoriam illa revocentur ipsique erigantur, ne animum despondeant: Ita in *tentationibus spiritualibus*, quæ afflictum animæ statum attingunt, *œconomiam salutis*, hoc est, doctrinam de proposito, consiliis, voluntate & ordinatione Dei (omnia videlicet, quæ ad nostram redemptionem, vocationem, justificationem & salutem pertinent) minister paracleticus, simul mente complecti tenetur: ut inde juxta divinum ordinem pro tentatis solatia depromat atque adplicet. Quamobrem ordo decretorum divinorum de salute nostra, in *Formula Concordiæ Artic. XI, p. 302, sequ. ex Rom. VIII. Ephes. I, Matth. XXII.* designatus huc maxime facit; ut illum recte

recte juxta Scripturam intelligamus, ac in casu tentationis spiritualis adhibeamus.

§. XXI.

Videlicet, quod Deus optimus misericordissimus ac sapientissimus in suo consilio & proposito decreverit hæc : 1) ut humanum genus vere redimeretur, atq; cum Deo per Christum reconciliaretur: qui nobis innocentia atque perfectissima obedientia, sanguine ac morte acerbissima justitiam, que coram ipso valet, & vitam æternam promeruerit. 2.) Ut Christi meritum ejusq; beneficia, per verbum & sacramenta nobis offerrentur, exhiberentur & distribuarentur. 3.) Decrevit etiam, se Spiritu S. suo per verbum annunciatum, auditione perceptum & memoria commendatum, velle in nobis efficacem esse, & corda ad veram pœnitentiam agendam inflectere & in vera fide conservare. 4.) Illius æternum propositum est, quod omnes, qui pœnitentiam vere agunt, & Christum vera fide amplectuntur, iustificare, in gratiam recipere, & in filios & hæredes adoptare velit. 5.) Quod fide iustificatos, in vera charitate sanctificare velit, ut Apostolus testatur Ephes. 1, 4. 6.) Idem in æterno suo consilio proposuit: se iustificatos etiam in multiplici & varia infirmitate, adversus diabolum, mundum & carnem defensurum, & in viis suis deducturum atque gubernaturum, & si lapsi fuerint, manum suppositurum, ut in cruce atq; tentationibus solidam consolationem percipiant, atq; ad vitam conferrentur. 7.) Illius æternum decretum est, quod opus illud bonum, a se, in illis inceptum promoveri velit; si modo verbo ipsius tanquam scipiani constanter inmittantur, ipsius opem ardentibus precibus implorant, in gratia Dei perseverent, & dona accepta fideliter & bene collocent. 8.) Ille item in æterno consilio suo decrevit, quod eos, quos elegit, vocavit, iustificabit, in æterna vita salvos facere & æterna gloria ornare velit, vid. Form. Conc. Artic. XI, cit. loc.

§. XXII,

Data ergo hac, quam declaravimus, ministri paracletici aptitudine; sequitur *alterum* requisitum, quod in verbi ministro poscitur. Hoc est PRUDENTIA PARACLETICA, ut supra §. 16. insinuavimus. Quæ *tria* potissimum in munere paracletico attendenda respicit: *Primum* est tentatio, qua afflictus angitur; *alterum* personæ afflictæ status; *tertium* conveniens pro illo statu solatium ex verbo Dei depromendum, conf. *Dannbauer. Theolog. Confe. tom. I. p. 338. seqv.*

§. XXIII.

Tentatio primum, vel est mœror animi ex malo corporis aut fortunæ; vel est angor animi ex malo animæ spirituali, h. e., ex defectu aut imbecillitate fidei, spei ac dilectionis Dei, aut ex sensu iræ divinæ metuque damnationis ortus: quod supra §. 7. 8. 9. indicavimus.

§. XXIV.

Deinde personarum, quæ solatia privatim (nam publice pro concione omnibus vere poenitentibus promiscue proponantur, adplicatione credentibus relicta,) desiderant; vita antea facta, quantum licet, exploranda venit, videndumque est; an serio ob peccata doleant, an tantum ex metu pœnæ, ut olim Rex Ebraeorum Saul, 1. *Sam. XXVIII. 15.* Antiochus 2, *Maccab. IX. 23.* contristentur, cordisque contritionem magis simulent, quam veram externis poenitentia signis cum fide prodant. His enim sine prævia admonitione, ut sincera confessio eliciatur, non statim solatia proponenda sunt. Ubi vero consolatori de personæ tentatæ vita miseraq; ejus sorte constat; eam nempe corde vere contrito esse, ac tantum solatia sistere, ex signis admodum probabilibus poenitentia noverit; tum illa pro tentati conditione ac statu cognito, ex verbo Dei expromi debent 2. *Sam. XII. 13; Luc. VII. 37. 38. 47.* Multi vero etiam ob *temperamentum melancholicum* sibi tentatio-

nes

nes aut mala fingunt, quæ tamen imaginaria sunt atque ex vi-
 tiata phantasia procedunt: in hoc casu, inquam, si melan-
 cholia ex causis physicis invalescit, medicorum prius o-
 pe & consilio opus est, quam pharmaca spiritalia adhibean-
 tur. Nisi enim tentatus simul mentis suæ compos sit, frustra
 erunt solatia ministri verbi omnia, antequam mens sana dis-
 cussis phantasie nebulis fuerit. De his *D. Balduini Tract. de*
Casib. Consc. l. III. c. 4. legi meretur. Interdum tamen men-
 te integra pios Deus cribrationes Satanæ experiri sinit, ut in
 agonibus animæ, nullam solatii vim ad tempus sentiant. *Pf.*
LXXVII, 4. Job. VII, 15. Quoad occultas Dei vias referen-
 dum est, simulque attendendum illud *Esaiæ c. LVII, 25.*

§. XXV.

Atque inde *tertio*, solatia morbis animi diversis, curandis
 idonea inveniendæ prudenterque adplicanda veniunt. Ure-
 nim prudens medicus diversos morbos diversis pharmacis
 curat: ita doctor paracleticus, cognitis animi tentati morbis,
 diversa pharmaca aut antidota illis medendis apta, ex myro-
 thecio verbi divini adhibere debet. Id quod absque *pruden-*
tia & experientia sive propria sive aliena raro fieri solet. *Con-*
fer. D. Danbauri Theolog. Conscient. tom. I. p. 334. seqv. 336.
seqv.

§. XXVI.

Hoc paulo distinctius pro diversis tentationum causis &
 casibus declarandum venit. Nempe aliqui *malis corporis*,
 ut morbo diurno, fame, tentantur: aliqui *malis fortuna*,
 egestate rerum incendio aut alio infortunio ablatarum, exi-
 lio, carcere, infelici conjugio, viduitate, inimicitia, calumni-
 is aut persecutione ac similibus malis anguntur, quæ animum
 hominis turbant ac velut excedunt. In his casibus, solatia ex
 articulo de divina providentia, de Dei bonitate, sapientia &
 misericordia petenda sunt. Nempe quod sine Dei provida
 cura

C

cura

cura, directione atque benigna voluntate, hominibus nihil accidat, *Matth. VI, 25. seqq. X, 30. Rom. IIX, 28.* quod Deus tanquam benignus Pater, quandoque liberos suos fideles castiget, *Ebr. XII, 6, 7. seqq.* ut eorum fidem & patientiam exploret, carnis pravas cupiditates coërceat, fastidium vanitatis mundi, & desiderium bonorum cœlestium excitet, atque omnia illa, quæ mala videntur, ad lætiorem finem dirigat, *Rom. VIII, 23. Act. XIV, 22, 2. Cor. I, 6. cap. IV, 17. c. VIII, 28.* Quod Paulus *Ebr. XI, XII. 1. Cor. X, 13.* multis fidelium exemplis ex V. T. adductis confirmat. Confer, *Seneca Epist. CVII. & H. Grotii Epist. ad Maurerium, que ad Gall. est. 20. Nihil accidere potest aut Deo omnividente ignaro, aut omnipotente penitus inviolato. -- Decretum illud Dei inexpugnabile est: Omnia in bonum cedere Deum pure venerantibus.* Conf. *August. Epist. 121. 122.* Si tentatus in acriori agone constitutus solatium non sentit, precibus instandum, ut gratiam suam Deus adspiret. Nam & consolatori accidere potest, quod de medico, poeta dixit: *Non est in medico semper relevetur ut ager.*

§. XXVII.

Mala hæc communi vocabulo, *Crux* vocantur, item jugum Christi, *Matth. XI, 29. mortificatio, 2. Cor. IV, 10. ὀνηρία, 1. Thess. III, 4. σφοδραία Rom. VIII, 35. 1. Petr. I, 6. calix Domini Psal. LXXV, 9. XXVI, 13. Marc. X, 38.* Hinc notum illud discrimen inter calamitates & mala, quæ homini in hac vita accidunt, notandum venit. *Quædam* enim ad *δουλοκρασίαν* ad explorationem & denudationem secretorum animi pertinent; quæ nempe exploratum animus tentati, quid in schola Christi profecerit; an crucem Christi lubenti animo susceperit & patienti animo ferat. Hujusmodi crux fuit tentatio Abrahami, *Genes. XXII.* Carcer Josephi, *XXXIX, 20.* Jobi, *c. I, 11.* calamitas Hiskia, *2. Paralip. XXXII, 33. Es. XXXVII. & c. XXXVIII.* cæci nati miseria, *Job. IX, 1. & similia.* *Quædam* vero mala ad

ad *paenitentiam* spectant, qua Deus *paenitentiam* ob antegressa peccata in homine excitat, *Psal. LXXVI, 10. CXIX, 134. 2. Paralipp. X, 9. Jerem. XXXI, 18. & XLVI, 28.* Quæ igitur hujus generis mala sunt, a propitio Numine infliguntur, & notæ dilectionis paternæ sunt, *Proverb. XIII, 24, 1. Cor. XI, 32. Ebr. XII, 16. Apocal. III, 19.* quæ meliori sorte tandem permutantur, *2. Cor. IV, 17. Jacob. V, 7, 8, 10, 11.* Quædam ad *reus* seu *malum poenæ*, pertinent, quod ab irato iudice propter peccata regnantia contumacibus ac impœnitentibus irrogatur. Hujus mali poenæ species variæ sunt, mors spiritualis (quæ & mors gratiæ dicitur,) mors temporalis cum antegressis poenis temporalibus, aliisque ærumnis vitæ ac calamitatibus epidemicis, bello, fame, egestate, captivitate, ignominia, & tandem, nisi seria poenitentia interveniat, mors æterna. His malis ingrumentibus, afflicti non continuo promiscue consolandi, sed improbi ante graviter objurgandi & ad seriam poenitentiam vitæque emendationem cohortandi sunt: ut peccata sua prius agnoscant, doleant, vitam emendent suam, orent, ut Deus, quantum salva justitia sua fieri possit, poenam mitiget, ne & æternum exitium ipsi incurrant. Quia in parte ministris Ecclesiæ methodum erudiendi populum degenerem ac contumacem omnes Prophetae ostendunt; quippe qui in calamitatibus publicis non nisi poenitentibus gratiam Dei ejusque auxilium promiserunt, *Micb, II, 7. Jerem. XVIII, 11.* Si autem in peccatis induruerint, Deus *cap. cit. vers. 17.* derelictionem eorum & subtractionem gratiæ denunciat, *Ezech. XVIII, 24. Jes. XXII, 14. c. XXVI, 10. c. XXIX, 9, 10. Amos VIII, 2, 3. Prov. I, 28, sequ.* quæ pro concione a fidele atque prudente verbi præcone hautquaquam reticeri debent.

§. XXVIII.

Hac etiam de causa prudentiores & dispensationis gratiæ divinæ periti doctores requirunt; ne minister

nister verbi promiscue, contra ordinem in S. Scriptura designatum, omnibus in turba populi praefractis peccatoribus, absque discrimine, solatia & gratiam Dei annunciet, aut in ultima mortis hora eam semper paratam polliceatur. Graviter tales imprudentes & intempestivos consolatores obijurat & corripit, *Ezech. XIII. & XXXIV. 2. Petr. II. 18. 19.* Et *B. Hülfsmannus* noster, Theologus prudentissimus, *Comment. in Jerem. c. XXIII. Aphorism. pract. V.* scribit: *Infalibilis nota falsæ doctrinæ illa est, quæ peccatoribus seu minuit peccati atrocitatem, seu media expiandi illud quam facillima fingit, & hac atque aliis rationibus, hominibus liberius peccandi occasionem dat: e contra vera doctrinæ nota est, quæ hominibus peccati turpitudinem exaggerat, poenitentiam urget adeoque ad vitæ emendationem invitat atque deducit &c.* Similem cautelam *D. Geierus Comment. in Danielem c. IIX. p. 655.* habet: *inepte, ait, proin facit, qui solatia instillat securis, qui comminationibus ulterius adhuc percellit timidos, qui mysteria committit imperitis, æque ut stulta esset nutrix, carnem panem de præabsenti facienti &c.* Confer. *Rebhanii Concionatorem cap. X. de Prudentia in consolatione §. 17.* item *D. Balduini Brevem institut. ministror. verbi c. XVII. §. 5. & Dannb. Theolog. Conse. tom. I. p. 336. seqq. item p. 341.*

§. XXIX.

Sane id nosse præcones verbi decet, majorem populi partem improbam esse & securam, *Luc. IIX, s. seqq.* ideo cum de comminationibus aut visitatione DEI in ira sua, recte ante illum erudierunt, omisso aut repetito discrimine suorum auditorum, non continuo de gratia DEI superabundanti, solatia subjungere debent: quia securi & maleferiati homines illa sibi in suo perditio statu continuo adplicent, deque seria poenitentia & vitæ emendatione parum cogitant, existimantes quippe gratiam divinam perditissimis ac contumacissimis semper

semper obviam esse; ac adeo hanc opus esse, ut, quod Elaias
requirit c. LV, 6. *Quarite Jehovah, dum inveniri poterit: in-
vocate eum, dum prope est.* Quid autem hoc aliud est, quam
peccatores fovere securos, quod est dicente Juda Apostolo
Epist. v. 4. *Gratiam transferre ad luxuriam?* Adeo nisi quis
judicium Dei apud Jerem. XXIII, 14. Ezechielem c. XIII, 8 c,
XIII, 24. gravissimum sibi accersere velit, prudenter & cum
cautela, solatia publice dispensare tenetur: ut cum timore
ac tremore homines salutem suam operari discant, Matth.
VII, 14. Philipp. II, 12. ne tempus gratia, quod *deuor* est 2. Cor.
VI, 2. temere deseratur Ebr. XII, 10, 11, 12.

§. XXX.

Nec est, cur quis existimet, hac ratione fontes solatii om-
nibus eam sitientibus velut obstrui, ac ansam desperandi
dari. Equidem verum est, omnibus Dei gratiam serio quaerentibus
semper paratam esse: At quia *ordinata* est, dispensatio gratia, non nisi poenitentes atque credentes, (quales se-
cure & praefracti penitusque indurati non sunt,) ejusdem fieri
posse participes, Ebr. IV, 1, 2. Nam Deus etiam voluntate
consequente judiciaria praefractus atque penitus obstinatos
peccatores, ob praeviam eorum contumaciam incorrigibilem
deserit atque manum gratia suae ab illis abstrahit, Pro-
verb I, 27, 28. Job. XXVII, 9. Jes. VI, 9, 10. XXII, 14. XXVI, 10. XXVII,
11. LXXV, 12, 13. Jerem. XV, 6. Ezech. VII, 9. VIII, 18. Zach. VII, 13.
Mich. III, 4. Amos IX, 14. confer. Form. Concord. Artic. XI, p.
808. 812. 813. 820. sequ. Quam ob causam gratia Dei universalis,
quae in adplicatione ordinata est, ac semper observato
illo divino ordine, quam *Formula Concordiae Art. cit. p. 802.*
803. sequ. ostendit, explicanda, & simul quae *de voluntate con-
sequente judiciaria* pag. 808. docentur, subjungenda sunt. Ne
solum misericordia Dei, sed & judicium (ut Augustinus in Ps.
110. Rom. 8. col. 1122. loquitur) cantetur & attendatur, Rom. XI, 22, 33.

Inde ut ad tentationes spirituales, quæ gravioris sunt, (ut supra §. 23. ann. oravimus) deveniamus, istarum originem, indolem ac medelam paucis indicabimus.

Origo earum est, partim a carne nostra, partim a mundo & diabolo, partim etiam a Deo. Caro enim nostra & prava concupiscentia cum spiritu luctatur, Jac. I, 14. Galat. V, 17. quæ lucta fideles angit sapius; ut cum Apostolo de illa conquerendi causam habeant, Rom. VII, 15. seqq. Mundus aut pravi homines in mundo, non raro ad voluptates seculi blanditiis & exemplo pios etiam sollicitant & pelliciunt, ut in peccata prolabantur, 1. Job. II, 16. Hæ tentationes humane vocantur & superabiles sunt 1. Cor. X, 12. Diabolus vero pravæ cogitationes inspirat, aut a Deo permittente, occasiones tales concipiendi suggerit, aut iisdem ad seducendum innocentes pro aversoria sua utitur, Ephes. IV, 14. confer. Job. XIII, 27. Act. V, 3. Quo factio pravæ cogitationes, aut dubitationes de gratia Dei & salute nostra excitantur. Hæc tela tribus rationibus ignita vocantur, Ephes. VI, 16. quæ animum tentati ignis instar urunt aut vulnerant. Deus quidem neminem tentat ad malum, Jac. I, 13. sed tantum ad probandum fidei robur, nos tentari permittit: quæ Augustinus l. II. de Serm. Dom. in monte c. 14. & Epist. 121. egregie declarat: Alud est induci in tentationem, aliud tentari. Nam sine tentatione probatus esse nullus potest, sive sibi ipsi, sive alii. Non ergo hic oratur (in Orat. Domin. ac nos ne inducas in tentationem) ut non tentemur, sed ut non inferamur in tentationem, tanquam si quispiam, cui necesse sit igne examinari, non oret, ut non igne contingatur, sed ut non exuratur. Quanquam enim non per se Deus in tentationem nos inducit; induci tamen, ait Augustinus, patitur eum, quem suo auxilio deseruit, ordine occultissimo ac meritis: Cau-

Causis vero saepe manifestis dignum iudicat illum, quem deserit
& in tentationem induci finit. Ubi piis precibus opus est
maxime: ora in spe (dicit Augustinus Epist. 121.) ora fideliter
& amanter; ora instanter atque patienter, ora, sicut vidua
Christi.

§. XXXIII.

Indoles tentationum spiritualium ex lucta fidei cum Sata-
na, 2. Cor. XII, 7. 8. 9. Ephes. VI, 12. ex sensu iræ divinæ, Psalm.
LXXVII, 4. renuit consolari anima &c. ex desperatis cogitatio-
nibus a Diabolo immisissis, magis sentiri a tentato, quam de-
finiri potest. Ut enim febri acuta laborans magis sentit do-
lores corporis, quam verbis idoneis exprimere valet; ita ten-
tati tela ignita Satanae, quæ Apostolus vocat, Ephes. VI, 16. a-
cutissimos eorum dolores pungentes & urentes simul animo
magis percipiuntur, quam definiri aut a non-tentatis intel-
ligi queunt. Hieropsaltes tamen in his angoribus animæ
valde exercitatus significantissimis verbis passim in Psalmis
suis maxime pœnientialibus eosdem exprimit. Quos abs-
que auxilio gratiæ divinæ nemo superare potest.

§. XXXIV.

Medela harum, cuius verbi ministrum peritum esse decet,
ex myrothecio verbi Dei petenda & commode adplicanda
est; ne tentatus succumbat aut desperet. Atque hic Luthe-
rus noster tentationibus probe exercitatus tom. II. Lat. Opp. f.
539. fac. 2. consilium suppeditat: *Duos sunt, inquit, necessaria
ad spiritualem latitiam, quæ S. Antonius egregie commendavit.
Primum est verbum promissionis: deinde fides in idem. Sicut
ad sanitatem corporalem duo requiruntur: primo locus firmus
actus standi, introitus & receptio ineundi. Hic autem Dia-
bolus multa arte insidiatur nobis. Primo conatur hic distrabe-
re, ne in periculis & malis suis recorderetur, aut inveniat verbum
promissionis, dum solum peccata & mala & pericula proponit &*

ma.

magnificat. Quod si non potest prohibere intentionem, quin homo tandem apprehendat verbum; tamen molitur (ne homo ingrediatur) viam intercludere, h. e. ne homo firmiter credat promissionis verbo. Sicut in simili milites in bello primo nituntur hostes suos distrahere a locis suis tutis, & facere vagos & errabundos, ut non sciant, quo vadant & fugiant. Quod si hac non possunt impedire, cum sciant locum, ex quo pugnent, student tamen eis viam intercipere, ne perveniant eo. Ita in isto spirituali negotio, scilicet quando urgetur peccatis & morte, aut quacunque tentatione, oportet primum VERBUM DEI arripere, cum sit ARCEM INVICTAM nosse & apprehendere, dimissis aliis omnibus, quae Diabolus suggerit. Deinde fortiter se etiam verbo credere, & dubitationi non consentire, quam Diabolus movet; & sic ingredi in castellum Domini securum & firmum & credere fortiter promissioni. Quibus verbis Lutherus ad *travonkav* seu armaturam in hac pugna ab Apostolo praemonstratam, *Ephes. VI, 13. 14. 15. 16. 17. 18.* respicit. Ubi vero Deus auxilium differt, nec statim exaudire precantem videtur; Solatium *Habac. II, 3.* observandum: *Si moram fecerit (DOMINUS) expecta eum, quia veniendo veniet, & non tardabit.* Manet enim ipse optimus consolator, etiam quando homines potentes nobis timorem incutiunt, *Jes. LI, 12.*

§. XXXV.

Verbum ergo Dei & quidem Evangelicum seu promissionis gratiae, solatia & animae vulneratae malagmata suggerit. Quaecunque enim scripta sunt, ad doctrinam nostram scripta sunt, ut per patientiam & consolationem scripturarum spem habeamus, *Rom. XV, 4.* Praeceptiones Domini rectae, laetificantes cor, *Psal. XXIII, 4.* Memor esto verbi serbo tuo, in quo mihi spem dedisti. Hac me consolata est in afflictione mea: quia elogium tuum proviscavit me, *Psal. CXIX, 49. 50.* Plenus est hic Psalmus testimoniis de Verbo Dei solatifluo. Factum est mihi

mibi verbum tuum in gaudium & letitiam, Jeremias cap. XV, 16. ait. Imprimis vero Christi verba *vita aeterna sunt*, Joh. VI, 68. illa igitur in omni tentatione maxime spirituali legamus, meditemur, teneamus & attendamus; cum omnis humana philosophia in tali casu nihil valeat. *Habeo nihil scribit Cicero (l. XII. Ep. 18. ad Atticum) tentatis rebus omnibus, in quo acquiescam.* M. Caro cum Pompeji casum vehementer doleret, librum Platonis de immortalitate animæ legit: sed dum nihil firmi ac solidi solatii invenit, abjecto libro mortem ipse sibi conscivit. Nempe constantiam animi in utraque fortuna Philosophi postulant: *ut feras, quod mutare non possis*: aut illud Aeneæ apud Virgilium occinunt:

O passi graviora! Dabit Deus his quoq; finem.

Sed hæc talia in spirituali tentatione animum consternatum haut erigunt, aut spem melioris vitæ instillant. Præstat id vero Verbum Dei, Spiritus S. gratia adspirante, quod Hieropsaltes in Psalmis suis nos abunde docet, *Psalm. LXXXIII, 17. LXXVII.*

§. XXXVI.

Inter tentationes vero spirituales, quæ fidelibus sæpe accidunt, gravissima est de gratia Dei & certitudine salutis aeternæ. Quid enim prodest homini, si totum mundum lucratus fuerit, anima vero detrimentum patiatur? aut quam dabit quisquam compensationem pro anima sua, *Matth. XVI, 26.* Tales ergo cum imbecillitate fidei & spei in animo Christiani exsurgunt eumque angunt, promissiones evangelicæ universalis gratiæ divinæ, & mediæ salutis ex parte Dei universalis, illis, eo ordine, quo supra ex *Formula Concordiæ* §. 21. adduximus, opponendæ & expendendæ sunt, additis piis precibus; ut Deus contentati præparet ad eas imbibendas ac tenendas, *Pf. LXXVII, & LXXIX, 4. 8.*

D §. XXXVII

B. Hieronymus Wellerus, in Antidoto suo adversus tentationes omnis generis num. 3. animadvertit, paucissimos esse, qui recta consilia imbecillitate fidei laborantibus dare possint; cum illa tentatio non profanis & securis, sed piis maxime contingere soleat: Ipse tamen statuit hunc sensum imbecillitatis fidei, certissimum signum esse, fidem eorum non esse iuanem pervasionem; sed veram, vividam ac vegetam fiduciam erga Deum, Ideo dulcissima Scripturæ dicta his suggerenda esse scribit: Es. XLII, 3. calumum conquassatum non conteret, & linum sumigans non extinguet. Psalm. CXLV, 14. Allevat Dominus, qui corruunt, & erigit omnes elisos, Rom. VIII, 26. Ipse spiritus adjuvat infirmitates nostras. Hebr. IV, 15. Non enim habemus sacerdotem, qui non possit compati infirmitatibus nostris, sed tentatum per omnia. Es. LXVI, 13. Quomodo alicui mater blanditur, ita ego consolor vos. Ubi cum cetera solatii verba vir beatus explicasset, subjicit: Hanc scio, an usquam in scriptura suavius sese pinxerit Christus, quam in hoc dicto Esaie: Exsuperat hec pictura imaginem pastoris gestantis oviulam infirmam humeris. Deinde addit: Illud etiam admonendi sunt ἐκτρέφοντες, Deum non permissurum esse illorum fidem ita perpetuo languere & infirmari, juxta illud Psalm. LV, 23. Et non dabit in aeternum fluctuationem iustis.

Dubitatio de salute aeterna, partim ex infirmitate fidei, partim ex sensu iræ divinæ oritur, ac tristitiam animi parit accerrimam. De qua in Psalmis Davidicis varia occurrunt querelæ: Psalm. VI, 1. 8. XIII, 1, 2, 3, 4. XIII, 5, 6. XXXIIX, 3. seqq. XLII, 4. LXXVII, 9, 20. LXXXVII, 4, 5. seqq. Hac igitur tentatione pressus, in his agonibus ipse exercitatus Wellerus cit. libello, qui in tom. Latin. Opp. ejus part. 3. continetur,

n. 6. svavissimas sententias scripturæ proponendas suadet: *Matth. IX, 13. Non veni vocare iustos, sed peccatores ad penitentiam, Rom. V, 20. ubi autem abundat delictum (puta ex cogitatione legis & sensu iræ divina, qui in pœnitentibus, non vero penitus induratis & excæcatis deprehendi potest; quippe qui jam occalluerunt & ἀπληγνότες facti sunt, Ephes. IV, 19. Rom. I, 28. Job. XII, 40.) superabundavit & gratia, ex Christi merito omnibus parta: Psalm. XXXIII, 5. Misericordia Domini plena est terra. His addit alia dicta, Esai, 18. Ps. CIII, 10. seqq. Matth. IX, 12. 2. Cor. V, 21. Galat. III, 13. Mich. VII, 9. & similia, quæ ut peritissimus consolator egregie declarat.*

§. XXXIX.

Et sane nullum efficacius hoc in casu solatium esse potest, quam Christi pro nostris peccatis præstita satisfactio, & inde omnibus partum meritum, quod fide etiam imbecilli apprehenditur, 1. *Job. II, 1, 2. Quod ipsi Pontificii merita bonorum operum alias extollentes, fateri coacti sunt. Nam Bellarminus l. V. de Justific. c. 7. fol. m. 1278. propter incertitudinem propriæ justitiæ scribit, & periculum inanis gloriæ, TUTISSIMUM EST, FIDUCIAM TOTAM IN SOLA DEI MISERICORDIA ET BENIGNITATE REPONERE. Quod & ante eum Carolus V. Imperator morti vicinus observavit meritoq; Christi tantum nixus expiravit, teste Thuano Hist. l. XXI. fol. 402. Hujus generis testimonia Pontificiorum, qui tentatos & imprimis morituros monuerunt, ut in solo Christi merito spem & fiduciam suam omnem haberent defixam, Hosius Cardinalis Confess. Fid. Petr. c. 73. scribit: igitur non sine causa videmus in ecclesia catholica semper observatum; ut, qui morti jam sunt proximi, diligenter admoneantur etiam simulacro Christi crucifixi ante oculos posito, quo propriæ justitiæ diffisi, in unâ Christi justitiæ spem suam & fiduciam omnem habeant collocatam: illam Patri cœlesti representent, illi innitantur. Porro*

questiones adducit, animam agentibus olim proponi solitas, quibus in Christi merito solatium tutissimum ostenditur. Quod moderni Pontificii impudenter impugnant, ut merita bonorum operum, quae fingunt, extollantur.

§. XL.

Certitudo salutis quidem tentato ante mortem non absolute promitti potest; cum fidelis etiam per peccata moralia, gratia Dei iterum excidere queat: At vero cum Deus misericordissimus, Pater noster sit fidelissimus, qui ob Christi satisfactionem & intercessionem, lapsos iterum per gratiam datam vere poenitentes semper in gratiam recipit, vitam illis, quam promisit aeternam daturus, *Luc. XV, 2, seqq. Joh. X, 10.* itaque sub conditione renato in statu gratiae possibili, quisq; de salute sua ante finem vitae certus esse potest, *Ecceh. XVIII, 21. 27. 28. c. XXXIII, 11. 12. Si credideris in corde tuo, salvaberis, Rom. X, 9. Esbo fidelis usque ad mortem & dabo tibi coronam vitae, Apoc. II, 10.* Dat autem Deus fidelibus arrhabonem Spiritus (i.e. Spiritum S, ut sit instar arrhabonis) in cordibus suis, *2. Cor. I, 22. & V, 5, qui est arrhabo hereditatis nostrae eis ἀπολύτωση της περιποιήσεως, Ephes. I, 14,* quo signo infallibiliter confirmatur credentibus hereditas vitae aeternae: ita, ut sub finem vitae fidelis etiam absolutam certitudinem salutis ex sensu fidei & Spiritus S. testimonio habeat. Confer *Macarii Homil. XVII. de spirituali Christianorum unitione & gloria*, ubi dicit: ὅσοι χριόνται κατὰ τὸν νοῦν καὶ τὸ ἔσω εἰς θρόνον, τὸ ἀγιωμόν καὶ χαροποιὸν ἔλαρον τῆς ἀγαλλίσεως, τὰ βραβία καὶ πνευματικὴ ἢ ἀχρίσαι τὸ σῆμα τῆς βασιλείας ἐκείνης, τῆς ἀφθάρτου καὶ ἀδύου θνητῆς, τὸν ἀρραβῶνα τῆς πνευματικῆς, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ παρρηλητόν. Οὗτοι ἐκ τῆς ἐλπίδος τῆς ζωῆς Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐκ τῆς οὐτῆς τῆς ἐπερανῆς χριόμενοι, καταξίβονται εἰς τὴν εἰς μέτρα τῆς τελειότητος, τῆς βασιλείας, λέγων καὶ τῆς φθοσῆς, ἀντες συμμέτραι ἐπερανῆς βασιλείας, ἔχοντες παρρησίαν πρὸς τὸν παντοκράτορα, εἰσερχόμενοι εἰς τὸ παλάτιον αὐτῆς ἕνα οὐ ἀγγε-

ἄγγελοι καὶ τὰ πνεύματα τῶν ἁγίων, καὶ ἔτι ὄντες ἐν τῷ κόσμῳ ἴσ-
 τῶ. NB. μητῶ γὰρ τὴν τελείαν κληρονομίαν λαβόντες τὴν εὐτεπι-
 στήμην αὐτοῖς ἐν ἐκείνῳ τῷ αἰῶνι, ἀσφαλῆς εἰσιν ἀπὸ τοῦ ἀβραάμωνος
 ἃ ἰδεῖται νῦν, ὡς γὰρ ἐστὶ φαινόμενοι καὶ βασιλεύοντες. Confer.
*Rom. VIII, 31. seqq. 2. Timoth. II, 7. 8. Augustin. libr. de Bono
 Perseverant. c. 13.* Quamquam fides ejusque internus sensus
 etiam gradus suos habeat, ut non semper sit lux ardens, sed
 quandoque *linum* vel *ellyphinium* fumigans, *Es. XLII, 3.* &
 interdum modica, *Matth. XIV, 31.* ut in carnis & spiritus lucta
 vehementiore fieri solet; illa tamen non est signum incre-
 dultitatis, sed certa nota veræ & efficacis fidei, quamdiu adhuc
 luctatur. Hinc Apostoli præceptum *2. Cor. XIII, 5.* probe ob-
 servandum: *Vosmet ipsos tentate, an sitis in fide, vos ipsos
 probate.*

§. XLI.

At vero dicat aliquis maleinformatus & dispensatio-
 nis ordinis gratiæ parum gnarus; si cui doctrina de termi-
 no gratiæ, homini penitus indurato, a Deo ob prævisam
 maliciam incorrigibilem, ante mortem corporalem fi-
 xo, non scrupulum tantum moveat, sed desperandum red-
 dat; nempe ut tentatus conqueratur, se esse totaliter indu-
 ratum, adeoque suum gratiæ terminum jam præterfluxisse
 & se jam in statu gehennali esse, de quo *Hülsemannus* com-
 ment. in *cap. XVI. Jerem. v. 8.* p. 272. & *Geierus* comment. in
Prov. c. I, 28. p. 66. diserter loquuntur? Quid hic prudenti mi-
 nistro verbi faciendum, ut tentato scrupulus eximatur; an
 negandum, ulli mortalium ante mortem, ambitum gratiæ
 præscindi; aut nullam desertionem Dei totalem omnimo-
 dam & desperatam ante mortem, cum sanctioribus iisque ex-
 ercitatissimis Theologis ex S. Scriptura amplius statuendam
 esse; ne scilicet quispiam tentatus in tali agone constitutus
 forte desperet ac peccat.

Enimvero ob hunc spiritualis tentationis casum, eo temeritatis divinæ œconomix salutis perito verbi ministro non progredi licet; ut, quod ex S. literis B. Lutherus & exercitissimi Theologi maximeque orthodoxi cum *Formula Concord. Artic. XI. p. 808. 812. seqv. 820. seqv.* asseruerunt, idco neget; quia assero illo, quispiam in calum tentationis incidere possit. Scriptura enim sacra ad analogiam fidei, & habito inque ea designato ordine caussarum salutis, explicanda & adplicanda est; non ad nutum aut præconceptas falsas hominum opiniones trahenda venit, *Exech. XIII.* Syllogismus autem ex allata objectione vel scrupulo conficco, talis foret:

Cujuscunque doctrinæ assertio, hominem in casu tentationis expertem solatii aut desperandum reddere potest, illa est neganda, imo damnanda:

Atqui assertio termini gratiæ ante mortem totaliter indurato, a Deo (ex voluntate consequente judiciaria) fixo, talis est: Ergo.

Ad hujus Syllogismi majorem propositionem responde-
mus 1.) *καὶ ἐν ἁσῶν* & per instantiam: Doctrina de paucorum ex prævisa fide, electione ad æternam vitam a Deo ab æterno facta, *Ephes. I, 4.* quæ non mutatur, *Rom. XI, 29.* Item doctrina de peccato in Spiritum S. admissio, quod in hoc & in futuro seculo est irremissibile, *Matth. XII, 32. Marc. III, 29. Ebr. VI, 4. seqv.* in statu gravissimæ tentationis potest hominem desperandum reddere: Ergo doctrina hæc est neganda aut (quod blasphemum est) diabolica. Prius hoc instantiæ membrum probo: Quia tentatus (quod D. Samuel Huberus olim maxime urgebat), cogitare potest; cum electio sit particularis, & tamen ab æterno (licet ex prævisa fide) certo DEi decreto facta sit; ita, ut numerus electorum sit immutabilis,

tabilis, ut nec auferri, nec minui possit, juxta *Formulam Concord. Artic. XI, p. 801.* etiam in hanc tentationem incidere que-
at; ut persuasum habeat, se non esse in illo paucorum electo-
rum numero a Deo ab æterno constituto, *Form. Conc. loc. cit. p. 812.* Deinde posterius (de peccato in Spiritum S.) *in d. 101*
membrum probo: Quia tentatus in has etiam cogitationes
incidere potest, se peccatum in Spiritum S. quod irremissibile
est, commisisse; adeoque sibi nullam spem gratiæ apud De-
um esse reliquam. Cujus tentationis luculentum exemplum
apud *Steidanum* de Francisco Spira ante finem vitæ, ob id de-
sperante, *libr. XXI, p. 649.* extat. Quis autem dixerit, ob ca-
sum tentationis hanc doctrinam esse negandum?

§. XLIV.

Si autem quæris; quid ergo in tali casu tentati, ministrò
verbi faciendum, ut anima illius hoc agone depressa libere-
tur? An orthodoxa *thesis* neganda; nempe paucorum ele-
ctionem certo decreto ab æterno esse factam; item, pecca-
tum in Spiritum S. esse irremissibile? Certe hoc sanus & or-
thodoxus Theologus non dixerit. Nam recte *D. Calovio* ex
Ebr. VI, 7. in *Bibl. illustrat. fol. 1236.* contra *Socinianos* cum *D.*
Dorfbach docente, τὸ ἀδύνατον *cit. loc. simpliciter impossibile*
notat; ita, ut peccatores in Sp. S. non amplius possint in hac
vita remissionem peccatorum consequi, v. *D. Feuerbornii*
Tract. de Pecc. in Sp. S. p. 412. seqv. & Hülsem. comment. in c.
VI. Jerem. in Aphor. pract. v. 29. 30. & in Vindictis S. Scripturæ
per LL. Classica artic. XXIX. p. 97. Quid ergo, si illæ theses fi-
dei sunt infallibiliter veræ, cum tentato agendum? Respon-
demus hinc *directe* ad priorem tentationis casum ex *Formu-
la Concordiæ Artic. XI, p. 801.* non *thesis* neganda, quam illa
cit. loc. & p. 808. adstruit; sed ad *hypothesein* transeundum &
ex causis salutis nostræ universalibus, quæ ibi adducuntur,
solutum pro tentato deprecandum; dicendo, verum qui-
dem

dem illud *in thesi* esse; at vero id ad *hypotesin*, h. e. ad hunc vel illum tentatione spiritali laborantem, gratiamq; adhuc ex fide imbecilli aut fluctuante desiderantem, ministro verbi, qui vias Dei occultas nescit, transferre non licet. Quia ejusmodi tentatio conjuncta cum desiderio salutis, indicium fidei, licet infirmæ, est. Quapropter consolator prudens & œconomia salutis non ignarus, solatia ex promissionibus universalibus gratia (ostenso tamen ordine divino œconomia salutis, quæ cit. loc. p. 802. seqv. describitur), desumet; iisque scrupulos tentato eximere, invocato misericordissimo Numine, laborabit. Si autem nihil consolando proficit, officio suo defunctus est. Deus faciet, quod justum est. Occurrunt enim sapius Dei judicia, quæ veneranda magis, quam rimanda sunt, *Rom. XI. 33. Vid. Form. Concord. Artic. XI. p. 817. 813.* Fundamentum tamen solatii in tali tentatione certum est; nempe Dei beneplacitum de omnibus fidelibus per fidem in Christum salvandis. quod Lutherus noster quoque unice urget in literis consolatoriis ad foeminam quandam super sua prædestinatione tentatam, *tom. V. Jenens. Germ. f. 487. Et in Colloq. Mensal. f. 328.* refertur vox D. Staupitii, quam crebro sermone Lutherus usurpavit: *Disputationis de nostra prædestinatione initium semper fieri debere a vulneribus Christi: Et tunc facile cessuram omnem dubitationem.* *Conf. Form. Conc. Artic. XI. p. 821. seqv.* ubi minister verbi circa doctrinam de prædestinatione prudenter tractandam informatur; ne perturbata conscientia ad desperationem adiganatur, aut impenitentes in sua securitate, improbitate & malitia confirmantur.

§. XLV.

Pari modo cum tentato ob admissum a se peccatum in Sp. S. anxio procedendum est; nempe non negando *in thesi*, peccatum illud esse irremissibile, (hoc enim esset *ἀνολογόν*) sed

negando *in hypothese* tentatum hoc patrasse; ideo, quia in tali atrocissimo peccatore nulla contritio vera, nec cura aut desiderium salutis amplius locum habet: quod exemplo Phariseorum, qui tale patravertant, *Matth. XII.* constat, Imo, si reverentatus id admisisset, (de quo tamen nulli homini certo constare potest; cum *negatio peccati* non sit) minister verbi talentatum erigere solatio non desistat; ideo, quia incertus est; annon forte adhuc iste ex numero convertibilium sit, 2. *Timoth. II, 25.* Quapropter *Dannhaucus noster* cum *B. Chemnitio* in *Hodosoph. Phenom. XI. p. 1421. sequ.* statuit: *Christum* (ut alibi cum *Juda*) praedixisse pastoribus bono exemplo, ut de iis, qui iudicio divino etiam peccant in Spiritum S.) non desperent; sed *insistent*, 2. *Tim. IV, 2. et si fructum alium non reportent; tamen liberasse animam suam, Ezech. III, 19.* Quod etiam *Hülscmanus noster* in *Aphorism. Pract. ad cap. XIII. Jerem. comment. p. 231.* docet: *Pastorum Ecclesiae*, inquit, hoc officium est; tamen si videant auditorum suorum impoenitentiam; frequenter tamen instare, & in occulto quasi plorare, si forte eis det Deus poenitentiam respiscendi ex laqueis diaboli & c. 2. *Tim. II, 25, 26.*

§. XLVI.

Hinc 2.) ad *Majorem* allati supra §. 42. Syllogismi propositionem respondemus *καὶ ἀλλόθεν*, eandem limitando:

Cujuscumq; doctrina assertio hominem PER SE reddit desperandum, illa ceu falsa repudianda venit. Atque sic negatur hic subsumtum.

Per accidens enim, si tentatus non perspicue & recte de fixo gratiae termino ante mortem, a salutis oeconomia imperito consolatore informetur, id forte accidere posse, non negarim. Puta, si quis *Calvini, Bezae* aut *Piscatoris* falso praedicio occupatus credat, terminum gratiae homini penitus indurato, ex absoluto Dei beneplacito aut decreto; non vero ex praevisa incorrigibili malitia, voluntate consequi judiciaria fixum esse.

E

Abfit

Abfit vero hoc, ut quisquam sanæ mentis id benignissimo Patri cœlesti tribuat, aut *Christi Salvatoris omnium* 1. *Tim. IV, 10.*
 1. *Job. II, 2.* meritum hoc asserto minuere aulit. Christus enim omnes, qui perditii sunt, ex voluntate Patris sui misericordissima antecedente, certo tamen ordine supra designato ex *Form. Conc. p. 808. & 818.* salvare vult, *Matth. XVIII, 11.* 1. *Timot. II, 4.* ac adeo etiam peccatores in Spiritum S. induratisimos, QVI TALES sunt (in sensu specificativo), sed non QVA ET QUATENUS TALES sunt, in sensu reduplicativo. Ita enim ex S. Scriptura *Form. Conc. Artic. XI, p. 808.* hoc declarat *Ut enim, inquit, Deus in aeterno suo consilio ordinavit, ut Spiritus S. electos per verbum vocet, illuminet, convertat atq. omnes illos, qui Christum vera fide amplectuntur, justificet, atq. in eos aeternam salutem conferat: Ita NB. in EODEM suo consilio DECREVIT, quod eos, qui per verbum vocati, illud repudiant, & Spiritui S. (qui in ipsis per verbum efficaciter operari & efficax esse vult) resistunt & obstinati in ea contumacia perseverant, INDURARE, REPROBARE, ET AETERNÆ DAMNATIONI DEVOTERE VELIT.* Et secundum has rationes intelligendum est, quod Scriptura dicit: Multos vocatos, paucos vero electos esse, *Matth. XXII, 24.* confer, *Danhaueri Hodof. Phœnom. VII, p. 530. seqq.* Atque sic discussa majore propositione syllogismi tentativi supra S. 42. allati, Minor propositio, quod doctrina de fixo termino gratiæ sit desperata, falsissima est, & a nemine nisi ordinis gratiæ ignaro asseri potest. Quæ ignorantia est vincibilis ac adeo culpabilis. Præsertim cum hæc doctrina de desertione Dei totali ex justitia divina punitiva fluens, propter periculum securitatis, in theoria & praxi cognitu sit necessaria, ne improbi securitati indormiant, ac indurentur & pereant, *Ebr. III, 7. 8. seqq. c. IV, 1. 6. seqq. VI, 4. c. XII, 15. 16. 17.*

§. XLVII.

Dicis vero: Induratio hominis, non Deo, sed homini & dia-

diabolo est tribuenda ; quia illa atrox valde peccatum est, & Concedimus hoc, & omnino id affirmamus. At alia *Induratio*, quæ *judicialis* dicitur, a Deo est ceu justissimo scelerum enormium præfracte continuatorum vindice, *Deut. XXII*, 28. *Exod. IX, 16. Jes. VI, 10. Rom. IX, 17, 18. Formula Conc. ite-* rum pag. 820. perspicue rem declarat: *Sed & hoc ait: NB. magna cura considerandum; QUANDO DOMINUS PECCATA PECCATIS PUNIT, h. e. cum eos, qui aliquando conversi fuerant NB. propter subsequenter secutitatem carnalem, impœnitentiam, contumaciam in sceleribus, & propter voluntaria flagitia, NB. PUNIT EXCOECATIONE ET INDURATIONE: id non ita accipiendum esse; quasi Deus nunquam serio voluisset, ut tales ad agnitionem veritatis perveniant. Ut enim hæc voluntas Dei revelata est: quod Deus (voluntate antecedente) omnes respicientes & in Christum credentes in gratiam recipere velit: ita & hæc est Dei revelata voluntas, (consequens judiciaria) quod eos, qui sponte sese a sanctissimo Dei mandato advertunt, in con- quinatione mundi se denuo implicant & Satanae cor adornant, Spirituæ gratiæ contumelia afficiunt, severissime punire velit: & quod tales, si in impietate perseveraverint, INDURANDI EXCOECANDI (quod certe ante mortem hominis fit) & IN ÆTERNUM DAMNANDI SINT.* Exempli loco ibidem Pharaon adducitur, a quo Dominus MANUM SUAM retraxit, eum deseruit; atque ita cor ipsius induratum est, & Dominus justum judicium suum adversus eum executus est. Inde ex consensu sanorum Theologorum omnium, induratio & excoecatio Dei consistit in subtractione gratiæ suæ omnimoda, quam alii cum B. D. Seb. Schmidio, ex Jo. Damasceno τέλειαν ἢ ἀπορροσιν ἢ perfectam, desperatam vocant, qua homo insanabilis manet: vid. *Compend. ejus Theolog. c. VII. p. 183.* & *Dannbaueri Theolog. Conf. tom. I. p. 62. seq. it. B. W. Lyseri System. Theolog. Exeget. p. 631.*

Si dicas; hoc in ultimo vitæ hâlicu, cum mors ambitum gratiæ præcindit, fieri. *R.* Hoc *alio* esse, Deus enim non in morte, sed ante mortem judicialiter indurat. Deinde mors corporalis tantum passio hominis est, adeoque nullum in gratiæ & salutis animæ vel conferendæ vel denegandæ influxum causalem habere potest. Non enim homo, quia moritur, omni gratiâ excidit & damnatur; sed quia non perseveranter & finaliter credit, *Job. III. 18. non negavit, jam iudicatus & damnatus est.* Si ergo ante illam, ob incorrigibilem malitiam & contumaciam a Deo prævisam, in sensum reprobum datus est, *Rom. I. 28. inq;* ea ad mortem usq; corporalem perseverat; mors temporis tantū circumstantiam, non causam aut causalem influxum amittit & non iterandæ gratiæ notat. Quapropter inter peccatorem atrocem, sed adhuc convertibilem, (nimirum quando a Deo nondum judicialiter penitus desertus est; adeoq; gratiâ divina adjutus adhuc ante mortem poenitere potest;) & inter peccatorem prorsus obstinatum, induratum a Deo ex justo iudicio penitus ob præfractam antegressam contumaciam desertum, distinguendum est. Illi fores gratiæ usque ad mortem patent: huic vero ob dictam sapiens causam, ante illam etiam ocluduntur. Ita cum veteranis orthodoxis Theologis, *Hülsemannus noster* multis in locis non præcipitanter aut securius, sed considerare cum *S. Scriptura* constanter docet: *Hæc est,* (scribit in comment. in *Jerem. VI. aphor. theoret. II.*) *illa impossibilitas poenitendi ex parte subiecti, de qua dicitur Hebr. VI. 4. Non quod Deus super eminenti gratiâ etiam homines indurat os emollire non possit; sed quod communis & efficiens gratiâ, quæ omnibus datur, his emolliendis non sufficiat. Deus vero non tenetur majorem alicui gratiâ largiri, quam quæ sua natura sufficit ad hominem movendum; et si pro contracta hujus delictus indispotione non sufficiat, quod*

enim tantam gratia mensuram Deus induratis non dat, hoc iuste vindicta est. Alias Deo (dicit in cap. VII. Jerem. apbor. theoret. 6.) non deesset facultas homines etiam induratissimos emollire: sed non tenetur alicui efficaciorē gratiam largiri, quam quae communiter hominibus convertendis sufficit, nec potest obiter atam sepius voluntarie offensam. Est haec illa impossibilitas, de qua Hebr. VI, 4. seq. c. X, 26. Hic enim est processus Dei (scribit comment. cit. p. 204.) ut non habenti, i. e. nolenti augere talentum sibi concessum, auferatur etiam id, quod habet, Matth. XIII, 12, c. XXV, 29. Et quando exhortationibus ad poenitentiam nullus porro locus relinquitur, DEUS IUSTO JUDICIO POENITENDI TEMPUS SOLET SUBTRAHERE, de quo Jer. V, 30. Hebr. VI, 4. 5. seq. vide in cap. XVI, 8. apbor. pract. ubi miserrimum hominis prorsus indurati statum in hac vita describit: Profecto non alia ejus hominis (prorsus indurati) conditio est, quam Epulonis extra omnem veniam spem positi, Luc. XVI, 26. ideo (cit. cap. apbor. 6. pergit) frequenter hoc peccatoribus inculcandum est, ne sibi videantur innocentes, sed omnino impietate sua id meruisse existiment; quicquid tandem mali evenerit, Jes. LIX, 2. id quod Propheta noster frequentius fecit, c. I, 16. II, 19. 23. IV, 4. 18. VI, 6. VII, 12. II X, 6. XII, 4. XVI. & c.

§ XLIX.

Quam ob causam nulli sano verbumque Dei intelligenti ac reverenti ministro ecclesiae, ob scrupulum *supra* §. 41. forte motum, divinum iudicium desertionis totalis & iudurationis, tot S. Scripturæ & orthodoxorum testimoniis munitum in *the*selnegare licet; etsi ad *hypotesin*, seu ad hunc vel illum, qui prorsus induratus videtur, temere adplicare haut conveniat; cum nullus homo statum animæ alterius a priori certo noscere possit. Id quod *supra* etiam §. 45. præmonuimus. Confer S. Maximi Confessoris *Quæst. in Script.* 57. tom. I. Opp. f. 192.

Lutherus sane noster in Theologia paracletica magis, quam quisquam hodie alius versatus, tom. IV. Altenb. f. 541. peccatum in Spiritu S. ex Matth. XII, 31. 32. explicans, quod illud ex malicia & culpa hominis in hac vita jam sit irremissibile, p. 544. addit: denn jedermann hat sich gescheuet zuzagen/ daß ein Mensch so sündigen könnte/ daß ihm nicht könnte vergeben werden. Darum hat man solche Sünde gesparet aufs Todt-Bette/ und denn eine Sünde in den H. Geist geheissen: Wenn sich der Mensch an seinem letzten Ende nicht hat erkennen noch reuen wollen: Ist wohl wahr; ich achte aber/ es sey in solchen Fall noch Sünde/ die unbekant ist/ und unwissend geschieht. Es wäre denn/ daß jemand so verstockt wäre/ der es wohl wüßte/ und die Sünde offenbahr sehe/ dennoch nicht wolte Gnade haben etc. Darum reden wir/ wie auch Christus selbst/ von denen/ die noch daher gehen mitten im Leben/ und mit dem Munde öffentlich wider das Evangelium handeln etc. Deinde p. 545. Lutherus distinguit peccatum in Spiritum S. & quod notandum est; ait: neben solcher unvergeblichen Sünde (wider den H. Geist) magstu nun auch etliche dieser gleich und darunter begreifen/ mitzählen/ wie wohl sie so grob sind/ daß auch die Welt verdammet; nemlich/ wenn jemand dahin kömte/ daß er nicht aus Schwachheit und Irthum in Sünde gefallen ist/ sondern darinn verhärlet/ und keine Reue haben will/ darvon auch oben gesagt ist. Und Summa/ wo man die Sünde muthwillig vertheidigt/ und nicht will lassen Sünde seyn/ ob es gleich öffentlich ist. Denn solches heisset alles wieder die Gnade und Vergebung gefochten/ und ist nun nicht mehr eine menschliche Sünde/ sondern eine verzweifelte teuflische Bosheit. Item Tom. V. Altenb. f. 9. 9. Wenn mans dahin will sparen bis das Sündlein hergehet und der Todt und Teuffel zu uns daher einströmet mit seinen Plakregen und Sturm:

Sturmwinden/ so ist es zu lange geharret; (nemlich in euf-
 serster Verstockung Gnade zu erlangen) Sicut id clarius fol.
 1099. exprimit. Et tom. VII. Altenb. super cap. XV. Joh. f. 157.
 Wann ein Mensch von (Christo) gefallen und aus den Wein-
 stock gerissen ist/ so ist es schon um ihn geschehen: denn man wird
 doch keinen andern Weinstock finden/ ohne und ausser diesen.
 Darum fallen sie nur je länger je tieffer in Verstockung/
 da haben sie es denn gar. Denn das sind die zween greu-
 liche Fälle/ damit ein Mensch verdirbet biß in Abgrund der Höl-
 le: Der erste/ daß er von Christo fället; der andere/ daß er in
 den Unglauben und Sünden verstockt wird. Der erste
 Fall mag noch gehüßt werden/ wenn man in der Zeit wiederum
 zu den Weinstock (daß ist/ zu der Lehr und Glauben Christi) kö-
 me. Aber wenn man so bleibt/ verdorret und verstocket in Ir-
 thum/ das ist Pharao/ Judas und andere/ die nicht wollen und
 können wieder kehren zur Busse/ - - die sind schon so tieff
 in der Hölle/ wie sie seyn sollen &c. Drum hüte dich/ daß du
 nicht in den greulichen Fall gerathest; denn es soll denen nicht
 geschenkt werden/ so nicht in Christo wollen bleiben/ ja mit Ver-
 stockung sich dawider setzen/ doch sicher hingehen/ als seyn
 sie wohl dran; sondern es ist beschlossen und das unwie-
 derruffliche Urtheil gesprochen/ daß sie sollen hingerichtet
 und in Dündlein gesamlet werden zum ewigen Feuer/ ad-
 de fol. 171. & 272 ubi imprudentes gratia divina præcones le-
 gem & Evangelium juxta fidei analogiam, & in ea designatam
 ordinem salutis, prædicare nescientes, aut ex chrestologiae
 studio nolentes, gravissime corripit: Denu sie meynen/ scri-
 bide: man soll die Leute nicht erschrecken nach betrüben/
 sondern inder tröstlich predigen von der Gnade und Ver-
 gebung der Sünden/ und beleibe ja meiden diese oder derglei-
 chen Worte: Hörstus/ du wilt ein Christ seyn und gleichwohl
 ein Ehebrecher/ Hurenjäger/ volle Sau/ hoffärtig bleiben &c.
 Son

Sondern so sagen sie: Hörstus/bistu ein Ehebrecher/ ein Hurer/
 ein Eigeballs/ oder soust ein Sünder/ gläubstu nur/ so bistu selig/
 darfst dich für den Befehl nicht fürchten/ Christus hat alles er-
 füllet = dieses sind wohl seine Oster-Prediger/ aber schändliche
 Pfingst-Prediger zc. tom. VIII. f. 677. Die wegen ihrer Si-
 cherheit in der gegebenen Busse/nicht Busse thun wollen/die
 suchen darnach umsonst Vinderung der Straffe / wie Hof.
 IX, 7. 12. sagt / ic. Prov. I, 24. seqq. Tom. IX. Altenb. fol. 1558.
 Wiewol Gott Gnade und Vergebung der Sünden verheiß-
 sen hat/wie Augustinus saget; hat er doch das nicht verheiß-
 sen/ daß du eben so gewiß nach den Fall werdest wieder-
 kommen / wie Saul und Judas nicht wieder kommen.
 Es stehet nicht in unser Macht/ die Gnade zuergreifen zc.
 Hanc Lutheri de malitiose excoecatis & induratis sententiam,
 ut nullus orthodoxorum ceu securius prolatam antihac
 improbavit; ita D. Ag. Hunnius, Huberianismi oppugnator
 acerrimus, in explicat. Job. XII, 39. 40. tom. III. opp. fol. 95.
 confirmat: quæ excoecatio causa est, inquit, ut iusto Dei judi-
 cio (malitiose & præfracte indurati) non possint amplius credere,
 ad fidem pervenire, circa quam naufragium fecerant, iusto Dei
 iudicio secuta est excoecatio, *¶ VI OMNEM ADITUM AD FIDEM
 INTERCLUSIT &c.* unde consequitur, quod D. Hutterus in Ire-
 nico vere Christiano c. 28. artic. 3. p. 90. seqq. scribit, quod
 Deus eiusmodi præfractis & induratis peccatoribus suam
 GRATIAM PRIUS OBLATAM RETRAHAT, ET HO-
 MINEM DESERAT, &c. Quare B. Geierus comment. in Pf.
 XXXII, 6. etiam cum Luthero & Formula Conc. art. XI, p. 812.
 seq. sentit, quando scribit: *Tempus gratie non est illimitatum,
 aut in hominibus arbitrio positum: verum a Deo benignissimo ra-
 tione loci, TEMPORIS, PERSONÆ, MODI, sapientissime
 DETERMINATUM,* (ergo terminum habet) Luc. XIX, 41.
 Jof. XLIX, 3. c. LV, 6. Pf. CII, 14, LXIX, 14. 1. Cor. VI, 2. Prov.
 I, 24.

l. 24. seqq. Id quod hic repetendum erat, ne per falsa & conficta solatia, contumaces peccatores in securitate sua, ab iis qui voluntatis Dei antecedentis & consequentis judiciariae terminum distinguere & adplicare nesciunt, aut discere nolunt, v. B. Hülsem. *Vindic. Script. artic. XIV. p. 87.* confirmentur, ac inani spe subitaneæ conversionis in ultimo vitæ halitu expectandæ lactentur, æternum pereant, v. D. Raberi *Theol. Wittenb. Medit. Paschat. conc. 3. p. 273. seqq.* & D. Glassii *Spruche Possill. part. 5. super Es. VI. p. 528. seqq.* qui periculum & damnum animarum ex isthac falli solatii persuasione, quod omnibus penitus jam induratis in agone ultimo, fores gratiæ pateant, animadverterunt.

§. LI.

Reponat quis errantium forte multitudine seductus, aut in ordine salutis a DEO constituto male doctus, exemplis aut propria experientia constare, homines in peccatis mortalibus diu immerfos & contumaces, in fine vitæ poenitentiam seriam contestatos respuisse; ac adeo gratiam Dei, quam ante cum prorsus induratis repudiassent, obviam atque paratam illis fuisse. Ubi extali quæri possit; (1. unde ipsi constiterit, quod hic vel ille atrox peccator ante penitus jam induratus, ac adeo in iudicio indurationis divino constitutus fuerit, (de quo nobis tantum sermo est.) (2. quo certo indicio sibi proditum, talis peccatoris poenitentiam seram, seriam & veram fuisse; cum malitiosissimus homo, ut Pharao, Saulus & Antiochus poenitentiam non tantum simulare, sed ex iusta Dei desertione quandoque etiam tranquillum animum præ se ferre possit; etli forte clam in conscientia sentiat vellicationes. Quot vero etiam sunt, qui ob defectum gratiæ prætracte antea rejeçtæ, desperabundam animam exhalarunt? de quibus historia passim commemorat.

rat. 3.) Quæstio hic non est aut fuit; an Deus ulli mortali-
 um ex malitia sua indurato, at nondum penitus a se deserto,
 gratiam superabundantem aut extraordinariam ad conver-
 sionem largiri velit? Hoc, cum Deus liberrimus gratiæ suæ
 præsertim revocatricis diribitor sit, nemo, si œconomia gra-
 tiæ peritus est, facile negarit; *Rom. XI, 33.* Sed hanc grati-
 am superabundantem in verbo suo non omnibus promissit,
Mat. b. XI, 21, 22, 23. Alias nulla a Theologis totalis & despa-
 rata desertio ante mortem cum Jo. Damasceno statui posset,
 id vero autores *Formule Conc. ar. XI, p. 873.* etiam observarunt,
 diserte hoc discrimen gratiæ, quod multi hodie ignorant, an-
 notantes; quod *HIC induretur, excæcetur & in reprobum sensum
 detur,* (quæ verba de divino indurationis iudicio supra §. 47.
 explicato accipienda sunt) *ILLE vero, qui in eadem culpa hæret,
 ad Deum convertatur.* Quod ad iudicia Dei arcana *Rom. XI, 22.*
 laudata Formula refert, confer *D. Hutteni LL. communes f.
 799.* Ne quis vero oggerat, Deum induratis solam specialem
 aut specialissimam gratiam subtrahere, non autem commu-
 nem, quam assistentem vocat; audiamus *B. Dorscheum
 Pentececat. Disp. IX, §. 34.* respondentem: *Male ergo, scribit,
 post Sotum, Greg. Valent. tom. 2. p. 704. gratiam, quam Deus di-
 citur negare induratis & excæcatis, non esse illam necessariam o-
 mnibus, ut converti & salutem consequi possint; Sed aliam specia-
 lissimam, qualem concessit D. Paulo, Mariæ Magdalene & aliis
 paucis. Nam eadem gratia, que molitionem & lucem inten-
 debat, indurando & excæcando subtrahitur. Et, si in specialis-
 sima gratiæ subtrahitione consisteret induratio, tunc omnes, qui-
 bus ista specialissima gratia non conferretur, non conversi, indu-
 rati dicendi forent, quod S. literis consentaneum non est. Hæc
 igitur qui non capit, aut capere vult, suæ pertinaciæ relin-
 quendus est; ut Apostolus *Actor. XIX, 8.* fecit. interim verbi
 divini minister, qui gratiam Dei pœnitentibus, & simul justii-
 am*

tiam Dei punitivam præfractæ impœnitentibus annuciare tenetur eo ordine, quem Formula Concordiæ ex divinis literis supra designavit; veritatem divinam non rejicere, multo minus impugnare debet. Deus enim ut gratiosissimus, ita & justissimus est, Omnibus verè poenitentibus gratia ejus annuncianda est; perseveranter vero impœnitentibus & penitus induratis ira Dei & judicium ante mortem denunciandum venit. Qui hoc intermittunt, Deus Jer. XXIII, 14. 22. Ezech. XIII, 18. 19. corripit & punit, Memorabile inde Augustini monitum est rom. 8. col. 1122, b. Ergo fratres, quoniam habemus tempus misericordiæ, non nobis blandiamur, non nos dimittamus, non dicamus: semper parcit Deus: Facio & hodie, & parcit Deus: Faciam & cras, quia parcit Deus. Attendis ad MISERICORDIAM, & non times IUDICIUM? Si vis cantare MISERICORDIAM, & IUDICIUM INTELLIGE; quia ideo parcit, ut corrigat, non ut in malignitate permaneat. Super tali enim ira Dei manet, Job. III, 36. Nulla enim in S. Scriptura promissio extat; quod Deus gratiam suam revocatricem erga omnes & singulos contentores ejusdem præfractos, usque ad ultimum vitæ halitum continuare velit. Proinde recte Dn. D. Neumannus, editor supra laudati System. Theolog. Lyseriani ex illius p. 1322. in indice, hoc lemma posuit: GRATIÆ TERMINUS, APUD QUOSDAM IN HAC VITA IAM ABSOLVITUR. Quod ante cum cum Hulfemannno nostro Dannbauerus Hodosoph. Phœnom. X. p. 879. & multi alii absque ullius orthodoxi & sani Theologi contradictione statuerunt; Tempus nimirum gratiæ in hominibus singulis suum habere ambitum nobis ignotum, notum divine providentiæ, qui PLERUMQUE AD MORTEM USQUE protenditur; nisi OB GRAVEM CONTUMACIAM PRIUS ETIAM PRÆCÛRATUR.

§. LII,

Ad alios nunc tentationum casus, qui hinc inde occurrunt, progredieremur; nisi brevitatis studium, quod nobis proposuimus, filum abrupere juberet: Deus, qui pater misericordiarum est, nos in via confragosa, insidiis & tentationibus variis obnoxia ac latrociniis infesta, tutos praestet, ac per Christum nos tandem ab omni malo liberet! Amen.

S. D. G.

Aug VI 14

ULB Halle 3
001 512 978

sb

vd 18

VD 17 Z

Q. D. B. V.
DE

OFFICIO
MINISTRI VERBI
PARACLETIC

DISSERTATIO THEOLOGICA,
QVAM

In Academia Lipsiensi,
MODERANTE

D. ADAMO RECHENBERG

THEOL. PROF. PRIMAR. & FACULT. THEOL.
h. t. DECANO,

IN
AUDITORIO THEOLOGICO

D. XXII. Decembr. A. Chr. M DCCV.

PUBLICÆ Θεολογικῆς ἐξέτασεως

SUBMITTIT

M. JOHANNES DAVID ANGER
Ziegelheimenf, Osterlandus, Pastor Boehlen
Substitutus.

LIPSIÆ,
Typis BRANDENBURGERIANIS.

